

Маст. Драгана Видосављевић,
асистенткиња

УДК: 343.9.024:336.7(4-672EU)
DOI: 10.46793/UPSSX.401V

ДИРЕКТИВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ О СУЗБИЈАЊУ ПРАЊА НОВЦА ПУТЕМ КРИВИЧНОГ ПРАВА*

Резиме

У раду је приказана Директива Европске уније 2018/1673 о сузбијању прања новца путем кривичног права (шеста директива против прања новца). Циљ овог међународног документа је хармонизација кривичног права у државама Европе у циљу формирања јединствене стратегије супротстављања прању новца. Будући да је важећи Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, последњим изменама и допунама, усклађен са тзв. Петом директивом Европске уније, најпре је дат осврт на кључне карактеристике директива које су претходиле Директиви 2018/1673, а потом је извршено поређење предметног међународног документа са релевантним одредбама у важећем Кривичном законнику Србије и Закону о спречавању прања новца. Констатовано је да је српски Кривични законик усвојио највећи број европских препорука

Кључне речи: прање новца, директива, Европска унија, хармонизација, кривично право.

1. Увод

Кривично дело прање новца представља глобални проблем којим се угрожава безбедоносна, политичка, економска и социјална структура сваке земље. Прикривена природа овог кривичног дела и често софистициране методе које се користе за прање новца, знатно отежавају превенцију, откривање и процесуирање ових кривичних дела. У покушају да одговори на увек актуелан проблем прања новца и финансирања тероризма, Европска унија донела је читав низ међународних докумената којима се настоји повећати ефикасност контроле ове врсте криминалне делатности. Велики део правног оквира Европске уније за контролу кривичног дела

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

прања новца чине директиве о спречавању прања новца, којима се настоји креирати ефикасан систем превенције прања новца. Од доношења прве Директиве о спречавању примене финансијских система у сврхе прања новца и финансирања тероризма, 1991. године, Европска унија је умногоме унапредила и усавршила систем превенције. Међутим, ефикасно супротстављање прању новца на нивоу Уније отежава и различито регулисање прања новца у националним законодавствима држава чланица. Разлике постоје како у погледу дефинисања кривичних дела која могу довести до потенцијалног прања новца, тако и у погледу многих других аспеката. У циљу хармонизације кривичног права у државама чланицама и формирања јединствене и кохерентне стратегије супротстављања прању новца, донета је Директива о сузбијању прања новца путем кривичног права. Иако је ово прва директива којом се проблему прања новца приступа путем кривичноправног система, она не представља никакво одступање, већ надопуњује претходно донете документе и са њима чини целину, што се истиче и у самој Преамбули ове директиве.

2. Кратак осврт на претходне директиве Европске уније о спречавању прања новца

Уобличавање регулаторног оквира за спречавање прања новца на нивоу Европске уније траје већ нешто више од три деценије. Прва директива Европске уније о спречавању прања новца донета је 1991. године.¹ Овом директивом је за државе чланице била прописана обавеза инкриминације прања новца, али је прање новца било веома уско дефинисано – односило се само на имовину проистеклу из недозвољеног промета опојним дрогама. Такође, опсег примене директиве био је знатно ужи од тренутно важеће, јер су као обвезници у директиви наведене кредитне и финансијске установе. Директивом су предвиђени значајни превентивни механизми за спречавање прања новца – идентификација и упознавање клијената и њиховог пословања пре великих трансакција, извештавање о сумњивим активностима, задржавање докумената од значаја за евентуалну истрагу прања новца.²

Директивом Европског парламента и Савета 2001/97/ЕС од 4. децембра 2001. о изменама Директиве Савета 91/308/ЕГС о спречавању употребе финансијског система у сврхе прања новца³, двоструко је

¹ Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 166, 28.6.1991, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31991L0308&from=EN>, приступљено 1.9.2020.

² Чл. 3-10. директиве.

³ Directive 2001/97/EC of the European Parliament and the Council of 4 December 2001 amending Council directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for

проширен обим примене прве директиве. Најпре, проширен је круг кривичних дела која могу довести до прања новца (тзв. предикатна кривична дела). Под криминалном активношћу, којом се прибавља имовина која ће бити предмет прања новца, подразумева се „сваки облик учешћа у извршењу тешког кривичног дела“. У директиви се не прецизира појам „тешког кривичног дела“, већ се наводе нека од ових дела, као што су недозвољена трговина опојним дрогама, корупција, превара, дела учињена од стране криминалне организације, те кривично дело којим се може прибавити знатна имовинску корист, а које је кажњиво строгом казном затвора у складу са кривичним законом држава чланица.⁴ Поред тога, проширен је и круг субјеката према којима се директива примењује, па су директивом обухваћени субјекти и професије ван финансијског сектора.⁵

Трећа директива Европског парламента и Савета 2005/60/ЕС од 26. октобра 2005. о спречавању коришћења финансијског система у сврхе прања новца и финансирања тероризма⁶ донета је 2005. године и њоме су укинуте претходне директиве. Једно од кључних обележја ове директиве јесте додавање терористичких активности у круг тешких кривичних дела која се могу подвести под појам криминалне активности у смислу прања новца. Осим тога, измењена је и дефиниција тешких кривичних дела, под којима се сада подразумевају кривична дела за која се може изрећи максимална казна затвора више од годину дана, тј. она кривична дела за која је као минимум прописана казна затвора дужа од шест месеци, у случају да државе чланице предвиђају минималне казне затвора. Директивом се доста детаљније уређују процедуре идентификовања и праћења клијената. Између осталог, истиче се да ће процедура зависити од процене ризика од прања новца и финансирања тероризма (*risk-based approach*).⁷

Директиве 2015/849 Европског парламента и Савета од 20. маја 2015. године⁸ (четврта директива) доноси значајне новине у домену превенције

the purpose of money laundering OJ L 344, 28.1.2001, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0097&from=EN>, приступљено 1.9.2022.

⁴ Чл. 1 (Е) директиве;

⁵ Чл. 2. директиве;

⁶ Directive 2005/60/EC of the European parliament and of the council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:en:PDF>, приступљено 1.9.2022.

⁷ Више о трећој директиви у: Salas, F. M., *The third anti-money laundering directive and the legal profession*, <file:///C:/Users/Storm/Downloads/The%20third%20anti-money%20laundering%20directive%20and%20the%20legal%20profession%20-%20Oct%202005%20by%20Mariano%20Fernandez%20Salas.pdf>, приступљено 10.9.2022.

⁸ Directive (EU) 2015/849 of the European parliament and of the council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or

прања новца. Директива је проширила листу кривичних дела у вези са прањем новца, али и круг обавезаних субјеката, који су дужни да примене прописане мере и усвоје механизме за спречавање прања новца и финансирања тероризма.⁹ Директивом се додатно оснажује претходно усвојен приступ заснован на процени ризика тиме што се искључује могућност аутоматског изузимања од спровођења анализе, односно упознавања и праћења мање ризичних клијената.¹⁰ Директивом је, даље, прописано да „политички изложена лица“ подлежу појачаним мерама познавања странке и праћења њеног пословања, те да су обавезници дужни, најмање 12 месеци по истеку функције, процењивати континуирани ризик који представља та особа и примењивати одговарајуће мере у складу са процењеним ризиком све до тренутка када се сматра да та особа не представља даљи ризик специфичан за политички изложена лица.¹¹ Истакнуто обележје ове директиве јесте и прописивање обавезе за државе чланице да формирају националне централне регистре у којима ће се потхрањивати информације о стварном власништву над корпоративним и другим правним лицима.¹²¹³

Карактеристична новина тзв. Пете директиве Европске уније¹⁴ о спречавању прања новца јесте регулисање виртуелне имовине и проширење регулаторног опсега директиве на пружаоце крипто услуга. Значајна промена јесте и одредба којом се предвиђа да ће национални централни регистри бити доступни јавности.

terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&rid=2>, приступљено 1.9.2022.

⁹ Чл. 1. и 2. директиве;

¹⁰ Чл. 20. директиве;

¹¹ Чл. 20-22. директиве;

¹² Чл. 30. ст. 3. директиве;

¹³ Детаљније о Директиви 2015/849 Европског парламента и Савета у: Димитријевић, Д., Дујић, И., *Директива (ЕУ) 2015/849 о спречавању употребе финансијског система за прање новца или финансирање тероризма*, Европско законодавство, год. 18, бр. 67/2019, стр. 107-127.

¹⁴ Directive (Eu) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 of amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L0843&from=EN>, приступљено 10.9.2022.

3. Директива Европске уније о сузбијању прања новца путем кривичног права – поређење са релевантним одредбама домаћег законодавства

Директива Европске уније о сузбијању прања новца путем кривичног права¹⁵ ступила је на снагу 2. децембра 2018. године, а државе чланице Европске уније су биле дужне да је имплементирају до 3. децембра 2020. Већ из самог назива, може се закључити да је се ова директива умногоме разликује од њених претходница. Док су се све претходно донете директиве бавиле успостављањем превентивних система и механизма за спречавање прања новца у државама чланицама, предметна директива контроли прања новца приступа кроз одредбе кривичног права. У наставку ће бити приказане кључне одредбе Директиве и релевантне одредне важећих националних закона. Релевантни домаћи правни оквир за потребе овог рада чине Кривични законик¹⁶, Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма¹⁷ и Закон о одговорности правних лица за кривична дела¹⁸.

У чл. 3. Директиве, дата је дефиниција прања новца. Државе чланице се позивају да предузму неопходне кораке како би своја национална законодавства ускладиле са датом дефиницијом. Према овом члану, кривично дело прања новца подразумева намерно предузимање следећих радњи: конверзије или преноса имовине, са знањем да таква имовина потиче од криминалних активности, у сврху прикривања или лажног приказивања незаконитог порекла имовине или помагања било којој особи која је укључена у извршење такве активности да избегне правне последице те радње; прикривања или лажног приказивања праве природе, извора, локације, располагања, кретања, права у односу на имовину или власништво над имовином, знајући да таква имовина потиче од криминалних активности; стицања, држања или коришћења имовине, знајући у тренутку пријема да је таква имовина изведена из криминалне активности; с тим што је у ст. 2. овог члана остављена *могућност* државама чланицама да инкриминишу и оне случајеве када је починилац предузео неку од наведених радњи, а притом је сумњао или је требало да зна да је имовина проистекла из кривичног дела. Чланом 4. државе чланице се обавезују да предузму неопходне мере како би помагање и подржавање, подстицање и покушај кривичног дела били кажњиви

¹⁵ Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on countering money laundering by criminal law, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1673&from=EN>, приступљено 1.9.2022.

¹⁶ Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).

¹⁷ Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Сл. гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019 и 153/2020.

¹⁸ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Сл. гласник РС, бр. 97/2008.

као кривично дело. Кривични законик и Закон о спречавању прања новца усвојили су ову дефиницију прања новца.

Како би се дефиниција прања новца што више прецизирала, у чл. 2. објашњава се шта се сматра криминалном активношћу у контексту дефинисања прања новца.

Најпре се, у виду *numerus clausus*, наводе врсте криминалних активности које морају довести до потенцијалних кривичних дела прања новца према националном закону државе чланице. То су: учествовање у организованој криминалној групи и рекетирање, тероризам, трговина људима, кријумчарење миграната, сексуална експлоатација, недозвољен промет опојних дрога и психотропних супстанци, трговина оружјем, недозвољен промет украдене и друге робе, корупција, превара, фалсификовање новца, фалсификовање и пиратерија производа, кривична дела против животне средине, убиство, тешка телесна повреда, отмица, одузимање слободе кретања и узимање талача, крађа и разбојништво, кријумчарење, кривична дела у вези са директним и индиректним порезима, изнуда, фалсификовање, пиратерија, инсајдерска трговина и манипулација тржиштем и високотехнолошки криминал. У оквиру последњег става, наводи се да то могу бити и друга кривична дела за која се може изрећи максимална казна затвора више од годину дана, тј. она кривична дела за која је као минимум прописана казна затвора дужа од шест месеци, у случају да државе чланице предвиђају минималне казне затвора. У поређењу са претходним директивама, долази до проширења дефиниције криминалне делатности, увођењем кривичних дела против животне средине и високотехнолошког криминала.

Са друге стране, српски законодавац не ограничава круг кривичних дела која могу довести до прања новца. У том смислу, законодавац је отишао корак даље од захтева које пред државе чланице ставља Директива.

Конечно, ова одредба захтева од држава чланица да криминализују прање новца и у оним случајевима када је имовину која је предмет прања учинилац сам прибавио криминалном делатношћу. Став 3. овог члана појашњава да је у овом случају обавеза инкриминисања ограничена на конверзију или трансфер и прикривање или лажно приказивање. Ова обавеза не постоји када је реч о трећој групи радњи, тј. стицању, поседовању или употреби имовине прибављене криминалном делатношћу.

У чл. 245, ст. 3, наш законодавац прописује да кривично дело прања новца може бити учињено и са имовином коју је учинилац „сам прибавио криминалном делатношћу”. У том случају, прописана казна иста је као и када је имовину криминалном делатношћу прибавило неко друго лице.¹⁹

¹⁹ О правним недоумицама у вези са оваквим решењем, видети: Вуковић, И., *О извесним недоумицама у погледу кривичноправне заштите од прања новца*, *Crimen*, вол. 10, бр. 2/2019, стр. 122-143.

Члан 5. прописује обавезу држава чланица да пропишу одговарајуће казне затвора за кривична дела предвиђена Директивом. У ст. 2. овог члана, наводи се да државе чланице треба да предузму неопходне мере како би се постарале да кривична дела из чл. 3, ст. 1 (конверзија и пренос, прикривање и лажно приказивање, стицање, држање и коришћење имовине прибављене кривичним делом) и 5 (када су претходно наведене радње предузете од стране лица које је својом криминалном делатношћу прибавило предметну имовину) Директиве буду кажњива максималним казнама од најмање четири године.

Сходно чл. 245 КЗ, ст. 1. и 3, за кривично дело прање новца у домаћем законодавству прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Још једном, законодавац је не само испоштовао препоруке Европског парламента и савета, већ предвидео строжу казну од оне која је у Директиви наведена.

Чланом 6. прописано је да државе чланице Европске уније треба у своја национална законодавства да уврсте следеће отежавајуће околности приликом одређивања казне за прање новца: 1) дело је извршено у оквиру криминалне организације; 2) извршилац је обвезник и извршио је кривично дело у оквиру своје професионалне делатности. Поред тога, локални закон може предвидети и друге отежавајуће околности, као што је случај када је опрана имовина значајне вредности или произилази из најтежих од наведених кривичних дела.

Кривични законик Републике Србије прописује да ће се, приликом одмеравања казне за извршено кривично дело прања новца, као отежавајуће ценити следеће околности: износ новца или имовине прибављене кривичним делом прелази милион и петсто хиљада динара или је дело извршено у групи. Из наведеног произилази да је српски законодавац испоштовао део захтева предвиђених директивом. Кривични законик не прописује као отежавајућу околност извршење овог кривичног дела у вршењу професионалне делатности, нити се помиње порекло имовине која је предмет прања.

Значајна новина коју је Директива увела јесте прописивање одговорности правних лица за кривично дело прање новца. Чланом 7. Директиве прописана је обавеза држава чланица Европске уније да обезбеде да се правна лица могу сматрати одговорним за прописана кривична дела када лице које има водећу позицију²⁰ у правном лицу почини неко од наведених дела у корист правног лица. Директивом је предвиђена одговорност правних лица и за кривична дела пропуштања, односно нечињења, па се тако у ст. 2. овог члана од држава чланица захтева да у својим националним законодавствима пропишу да се правна лица могу сматрати одговорним када је недостатак надзора или контроле од стране лица на водећој позицији у правном лицу омогућио извршење прања новца у корист правног лица од стране лица под његовом надлежношћу (тј. било који запослени или представник).

²⁰ Особа има водећу позицију ако има: овлашћење за заступање правног лица; овлашћење за доношење одлука за правно лице; или овлашћење за вршење контроле у оквиру правног лица. Чл. 7, ст. 1. Директиве.

Директивом се захтева од држава чланица да имају „ефикасне, сразмерне и одвраћајуће“ казне за предузећа која се сматрају одговорним по локалном закону, укључујући кривичне или друге природе. Поред тога, у Директиви се наводи да локални закон може предвидети санкције као што су: искључење из права на јавна давања или помоћ; привремено или трајно искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске процедуре, грантове и концесије; привремена или трајна дисквалификација из обављања комерцијалних активности; стављање под судски надзор; судски налог за ликвидацију; привремено или трајно затварање објеката који су коришћени за извршење кривичног дела.

У домаћем законодавству, одговорност правних лица за извршена кривична дела регулисана је Законом о одговорности правних лица за кривична дела. Овим законом је прописано да правно лице одговара за кривично дело које је одговорно лице извршило у оквиру својих дужности, односно овлашћења, у намери да правном лицу прибави корист.²¹ Одговорност правног лица постоји и ако је услед непостојања надзора или контроле од стране одговорног лица извршено кривично дело у корист правног лица од стране физичког лица које поступа под надзором и контролом одговорног лица.²²

Сходно чл. 12, 13 и 23. Закона о одговорности правних лица за кривична дела, правном лицу се за кривично дело могу изрећи следеће кривичне санкције: новчана казна, престанак правног лица, условна осуда или нека од предвиђених мера безбедности – забрана обављања одређених регистрованих послова и делатности, одузимање предмета или јавно објављивање пресуде.

4. Закључак

Иако је Закон о спречавању прања новца, последњим изменама и допунама, усклађен са петом директивом Европске уније о спречавању прања новца, упоредна анализа одредаба Директиве о спречавању прања новца и релевантног домаћег правног оквира показала је да је законодавац у великој мери већ испунио и обавезе прописане новом директивом. Одступања од ових обавеза постоје, али нису велика. Са друге стране, у неким сегментима, домаћи законодавац је отишао корак даље у односу на Директивом постављене захтеве. Иако су све претходне директиве Европске уније имале изразито превентивни карактер, Директива о спречавању новца путем кривичног права не представља одступање од интенција европског законодавца, већ са претходним директивама чини целину. Ефикасно супротстављање кривичном делу прање новца захтева предузимање низа међусобно усклађених активности, како превентивних, тако и репресивних.

²¹ Чл. 6. ст. 1. Закона о одговорности правних лица за кривична дела.

²² Исто, чл. 6. ст. 2.

*Dragana Vidosavljević, LL.M.,
Assistant*

EUROPEAN UNION DIRECTIVE ON COMBATING MONEY LAUNDERING BY CRIMINAL LAW

Summary

The paper presents the European Union Directive 2018/1673 on combating money laundering through criminal law. The goal of this international document is the harmonization of criminal law in the European countries in order to form a unique strategy to combat money laundering. Since the current Law on Prevention of Money Laundering and Financing of Terrorism, as amended, is harmonized with the so-called The fifth directive of the European Union, we will first give an overview of the key features of the directives that preceded Directive 2018/1673 and then make a comparison of the international document in question with relevant provisions in the current Criminal Code of Serbia and the Law on Prevention of Money Laundering. It was established that the Serbian Criminal Code adopted the largest number of European recommendations.

Key words: *money laundering, directive, European Union, harmonization, criminal law.*

Литература

- Вуковић, И., *О извесним недоумицама у погледу кривичноправне заштите од прања новца*, Crimen, вол. 10, бр. 2/2019.
- Димитријевић, Д., Дујић, И, *Директива (ЕУ) 2015/849 о спречавању употребе финансијског система прање новца или финансирање тероризма*, Европско законодавство, Год. 18, бр. 67, 2019.
- Directive 2001/97/EC of the European Parliament and the Council of 4 December 2001 amending Council directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 344, 28.1.2001.
- Directive 2005/60/EC of the European parliament and of the council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing.
- Directive (EU) 2015/849 of the European parliament and of the council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and

of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC.

Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on countering money laundering by criminal law.

Directive (Eu) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018, amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC.

Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Сл. гласник РС, бр. 113/2017, 91/2019 и 153/2020.

Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Сл. гласник РС, бр. 97/2008.

Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering OJ L 166, 28.6.1991.

Salas, F. M., *The third anti-money laundering directive and the legal profession*, <file:///C:/Users/Storm/Downloads/The%20third%20anti-money%20laudinging%20directive%20and%20the%20legal%20profession%20%20Oct%202005%20by%20Mariano%20Fernandez%20Salas.pdf>